

HALVETİYYE TARİKATINA MENSUP XVI. YÜZYIL DİVAN ŞAİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ali Öztürk *

Abstract

A Discussion on 16th Century's Dîwân Poets Coming from Khalwatiyyah Dervish Order

Khalwatiyyah is a dervish order coming from Turkish origin, which had been going at blast with its branches over forty in Anatolia mostly and in a large geographic section from India to Balkans and from Yemen to Morocco. The highly multitudinous Sufi poet had grown among its members. On the other hand, it appears that many diwan poets had been members to any branches of mentioned dervish order, especially in 16th Century. The 16th Century's diwan poets are discussed in this article, from viewpoint of their memberships to this dervish order. In this context are determined 33 diwan poets whose relations with Khalwatiyya.

Keywords: Sufism, Khalwatiyyah, Diwan poets, 16th Century.

Giriş

Osmanlı toplumunun kültürel dokusunda, dinî hayatın adeta bir katalizörü olarak algılanan tasavvufî bilgi ve yaşayış biçiminin pek önemli bir yeri vardır. Tasavvufî eğitim merkezleri olarak inşa edilen tekkelerin Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte başlayan Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde tarihî bir rol üstlendikleri bilinmektedir. Yönetici, yönetilen her kademedeki insanın bir şekilde ilişki kurduğu bu manevî irfan ocakları, cemiyet hayatında fevkalade etkili olmuştur. Şairler de bu toplumun birer üyesi olmaları sebebiyle, tasavvuftan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmişlerdir. Şairlerin, doğdukları ve yaşadıkları şehirler, meslek ve ilgi alanları, içinde buldukları sosyo-kültürel çevreler ve daha bir çok harici unsur gibi tasavvufun da onların şiir birikimlerinin oluşmasında derin izleri olduğu inkar edilemez. Gibb'in de ifade ettiği gibi¹

* Ar. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: aozturk68@hotmail.com

1 E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, çev.: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay., Ankara 1999, c. I, s.

Osmanlı şairlerinin hemen hepsi ya sûfidir ya da sûfilerin dilini kullanan kişilerdir. Manevî çekim alanlarıyla yoğun etkileşimin yaşandığı böylesine kültürel ortamlarda yetişmiş ve edebiyat tarihine mal olmuş ustaların tasavvufî bağları, vârisi olduğumuz edebî mirasın beslendiği kaynakların derinliği ve genişliği açısından önem arz etmektedir.² Şairlerin tarikat ilişkilerinin ortaya çıkarılması, onların etkileşime açık olan zihin ve gönül dünyalarının daha iyi tanınmasına yardımcı olacaktır. Bu makale, aşağıda belirtilecek sınırlar çerçevesinde, Türk divan şiiri temsilcilerinin sosyal ve kültürel arka planlarının tarikat ilişkileri dikkate alınarak aydınlatılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Makalemizde, on altıncı yüzyılda yaşamış ve Halvetiyye tarikatı şubelerinden birine intisap etmiş olan divan şairlerini, tarikat mensubiyetleri bakımından, bir başka ifadeyle tasavvufî eğitimleri yönüyle inceleyeceğiz. Halvetiyye mensuplarından tarikat hiyerarşisi içerisinde mürşid konumunda olup da şiirle meşgul olan pek çok kimse bulunmaktadır. Bu şairlerin tasavvufî konularda telif ettiği manzum eserler de hayli yekûn tutmaktadır. Mesela; aşağıda ismi zikredilecek olan Halvetiyyenin ana kol kurucularının tamamı şairdir.³ Tasavvufî hayatın içinden gelen bu kişilerin tasavvufî kimlikleri şair kimliklerinin önünde olması dolayısıyla hangi tarikata ve hangi mürşide müntesip oldukları gayet açıktır. Ancak pek çok divan şairinin tasavvufî meyil ve ilgisi yeterince bilinmemektedir. Biz makalemizde, şiirleri nitelik ve içerik itibarıyla tasavvuf ve tekke edebiyatı kapsamında değerlendirilen, yani mutasavvıflıkları ön planda olan şairleri istisna tutarak, divan şiirinin estetik unsurlarını dikkate alan bir anlayışla şiir yazan, şairlikleri mutasavvıf kimliklerinin önüne geçmiş olan şairleri inceleyeceğiz. Genel kabul gördüğünü düşündüğümüz⁴ bu tasniften hareketle konumuzun sınırlarını fazla zorlamadan bu gruba giren şairlerin isim, mahlas, doğduğu yer ve zamanla birlikte, özellikle kime intisap ettikleri ve var-

44.

- 2 Divan şairlerinin tasavvufî yönelimleri ve şiirleri üzerindeki etkileri için bk. Ömer Ferid Kâm, *Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı*, haz.: Halil Çeltik, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s. 104; Mahmut Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay., İstanbul 2004, ss. 85-90.
- 3 Başlangıcından On altıncı yüzyılın sonuna kadar Halvetî şairler ve manzum eserleri ile ilgili ayrıntılı bir inceleme için bk. Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.
- 4 Benzeri değerlendirmeler için bk. Haluk İpekten, *Fuzûlî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara 1973, s. 20; Mustafa İsen, "Tezkirelerin Işığında Dîvân Edebiyatına Bakışlar: Dîvân Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 210; Cemal Kurnaz, "Tasavvuf Şiirinde Akşemseddin'in Yeri", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 23.

sa doğrudan Halvetîlikle ilgili manzum eserlerini çok kısa olarak zikretmekle yetineceğiz. Halvetiyye ile ilişkisi bulunan şair padişahları ise, onların tarikat mensubiyetlerinin ayrı bir araştırmaya konu olabileceği düşüncesiyle incelememize dahil etmedik. Padişahların çoğu şehzadeliklerinde ve hüküm sürdükleri devirlerde zamanın ileri gelen tarikat büyükleriyle ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Kimi padişahların hangi tarikata yöneldikleri açık seçik belli iken kimilerinin de birden fazla tarikata iltifat ettiği görülmektedir.⁵ Bu sebeple padişahların tarikat mensubiyetlerinin ya da ilgi ve teveccühlerinin tek başına akademik bir araştırma konusu olabileceği kanaatindeyiz. Araştırma konumuzun zamanını on altıncı yüzyıl ile sınırladık. Zira bu yüzyıl, on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da yayılmaya başlayan Halvetiyyenin çeşitli toplum kesimleri üzerinde tesirini göstermeye başladığı bir devirdir.

Şairlerin tasavvufla olan ilgilerini tespit edebilmek için öncelikle kendi yazdıklarından hareket etmek gerekmektedir. Zira bir kişi hakkında en güvenilir bilgiler, -herhangi bir saptırma veya gizleme durumu istisna- doğrudan kendisine dayanan bilgilerdir. Bundan başka kimi şuarâ tezkirelerinde de şairlerin tarikat durumları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Tezkirelerde, tasavvufî ilgileri yönüyle değerlendirmeye tabi tutulan şairlerin tasavvufî düşünce ve esaslara karşı duydukları arzu ve eğilim, bu yaşayışa gösterdikleri ruhî yatkınlık ve düşkünlülük, böyle bir hayata ve yaşayışa giriş, bu girişin şekli, sebebi, gayesi; bu hayata başlarken şairin başvurduğu kişiler, yollar; bu hayatın esasları içinde ortaya çıkan yaşayış hal ve şekilleri, ulaşılan hal ve merhaleler; gerek kişisel, gerek toplumsal ve gerekse bu yaşayışın kendi esasları ve düzeni açısından elde edilen veya ortaya çıkan sonuçlar vb. konularda bilgiler verilir.⁶ Ancak tezkirelerde şairlerin tarikat durumları ile ilgili her bilgiyi bulmak mümkün olmamaktadır. Bazı tezkireler, şairlerin tasavvufî yönleri ile ilgili hiç bilgi vermezken bazıları sadece tasavvufî şairleri olduğunu belirtmekle yetinmiş; bazıları da yukarıda zikredilen hususların bir kısmına yer vermiştir.

Anadolu'daki tarikatlar arasında şehirli/aydın zümreler arasında faaliyet göstermesi ve müntesipleri arasında pek çok ünlü şair bulunması sebebiyle Mevlevîyye tarikatı, müntesibi bulunan şairler bakımından diğer tarikatlara nispetle görece bir ayrıcalığa sahiptir. Mevlevî şairlerin biyografilerinden bahseden pek çok biyografik eserin yanı sıra, Esrar Dede'nin (ö.1211/1796) *Tezkire-i*

5 Tâli kaynaklara ve menkıbelere dayalı olduğu göz önünde bulundurulmak kaydıyla padişahların tasavvufî hayatları ile ilgili bk. Hasan Alakese, *Türk Tarihinde Mutasavvıf Hükümdarlar*, Okul Yay., İstanbul 2004.

6 Harun Tolasa, *Sehî, Latîf, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi: I*, Ege Üniv. Yay., İzmir 1983, s. 162.

Şuarâ-yı Mevlevîyye'si, ve Ali Enver'in (ö.?) *Semâhâne-i Edeb'i* gibi Mevlevî şairlere mahsus müstakil tezkireler kaleme alınmıştır. Diğer tarikat müntesibi şairler için bu tarzda bir tezkire bulunmamaktadır.⁷ Ancak, tezkirelere dayanarak divan şairlerinin tarikat durumlarını inceleyen çalışmalar yayımlanmıştır. Bunlardan biri de Mustafa İsen'in, hazırlayıcıları arasında olduğu *Tezkirlere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*⁸ isimli eseri esas alarak yayımlanmış olduğu makaledir.⁹ Söz konusu makale, bütün divan şairlerinin tarikat durumlarını göstermesi bakımından önemli bilgiler ihtivâ etmekte olup, tezkirelerin verdiği bilgilerle sınırlı tutulmuştur. Ancak yazarın da ifade ettiği gibi¹⁰, şairlerin tarikatlarla ilişkileri, eserde ismi geçenlerle sınırlı değildir. İsen'in makalesinde, bu yüzyıldaki Mevlevî şairlerin, Halvetî ve müstakil bir tarikat olarak değerlendirilen Gülşeniyye mensubu şairlerden sayıca daha az olduğu vurgulanmaktadır.¹¹ Bu tespit, Halvetiyyenin on altıncı yüzyıldaki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, Gülşeniliğin aslında Halvetîliğin bir alt kolu olduğu dikkate alındığında, İsen'in makalesinde şairlerin tarikat ilişkilerine dair ulaşılmış olduğu sonuçların Halvetîlik lehine değiştiği görülecektir. Söz konusu makalenin yazarı dışında, Harun Tolasa¹² XVI. Yüzyılda Sehî, Latifî ve Âşık Çelebi tezkirelerine; Filiz Kılıç¹³ XVII. yüzyıl tezkirelerine; Pervin Çapan¹⁴ da XVIII. yy. tezkirelerine dayanarak, divan şairlerinin dinî-tasavvufî düşünüş ve yaşayışları bağlamında tarikat ilişkilerine yer vermişlerdir.

Şairlerle ilgili en güvenilir ve detaylı bilgilerin tezkirelerde verildiği muhak-

-
- 7 Bu konuda bk. Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., c. I, Ankara 1988, 3.bs., ss. 348-352; tezkireler ile ilgili durum böyle olmakla birlikte son dönemlerde Alevî-Bektâşî şairler için antolojik eserler yayımlanmıştır. Ayrıca Vehbi Cem Aşkun'un *Sivas Şairleri* (Halkevi Neşriyatı, Sivas 1948) isimli yayımladığı antolojik eser, herhangi bir tarikatı esas almamakla birlikte, şairlerin tarikat mensubiyetlerine göre sıralanmıştır. Dört bölümden oluşan eserin birinci bölümü Halvetî, ikinci bölümü Kâdirî, üçüncü bölümü Nakşî tarikatlarına mensup şairlere; dördüncü bölümü de tarikat mensubiyeti bulunmayan şairlere ayrılmıştır. Eserin konusu Sivaslı şairler olduğu halde tasnif yöntemi münasebetiyle burada hatırlatılmasına gerek duyulmuştur.
- 8 Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- 9 İsen, "Tezkirelerin Işığında Dîvân Edebiyatına Bakışlar: Dîvân Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", ss. 209-220.
- 10 İsen, agm, s. 219.
- 11 İsen, agm, s. 217.
- 12 bk. Tolasa, *Sehî, Latifî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi: I*, ss. 161-170.
- 13 Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara 1998, ss. 222-232.
- 14 Pervin Çapan, *XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1993, ss. 320-336.

kaktır. Bununla birlikte diğer bazı biyografik eserler ve menâkıpnâmelerde onların tarikat durumları ile ilgili farklı bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Dönemin tezkirelerinin verilerine ve diğer biyografik kaynaklara dayanarak hazırlanmış olduğumuz çalışmada, yukarıdaki çalışmalarda ismi geçmeyen bazı şairlerin de Halvetiyye mensubu olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

İncelememize geçmeden önce, Halvetiyye tarikatı hakkında genel bir bilgi vermeyi gerekli görüyoruz. Halvetiyye, Lahicanlı Ömer Halvetî (ö.823/1420) tarafından kurulmuş bir tasavvuf okuludur.¹⁵ Tarikatın ikinci piri kabul edilen Yahyâ Şîrvânî'nin¹⁶ (ö.868-9/1464-5) halifeleri vasıtasıyla Anadolu'ya yayılmış, asırlarca Osmanlı coğrafyasında, en etkili tarikatlardan biri olarak faaliyet göstermiştir. Halvetiyye tarikatı başlangıçta, Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1487) tarafından kurulan Rûşeniyye, Cemâl-i Halvetî (ö.903-4/1497-8) tarafından kurulan Cemâliyye, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (ö.910/1005) tarafından kurulan Ahmedîyye ve Şemseddîn-i Sivâsî tarafından kurulan Şemsiyye olmak üzere dört ana kola ayrılmış; bu kollardan kırkı aşkın tâli kol meydana gelmiştir.¹⁷ Halvetiyye tarikatının Anadolu topraklarında faaliyet göstermeye başlaması on beşinci yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. On beşinci yüzyılın ikinci yarısından on altıncı yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'da en fazla yayılan tarikat Halvetîlik olmuştur.¹⁸ II. Bayezid'in (1481-1512) himayesi ile İstanbul'da bir tekke etrafında faaliyet göstermeye başlayan Halvetiliğin bu şehirde

-
- 15 Halvetiyye ile ilgili pek çok eser bulunmaktadır. Müstakil olmaları itibariyle şu eserlere bakılabilir: Yusuf b. Yakub, *Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul, 1290; Mahmud Celaleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*, haz.: Mehmet Serhan Tayşi, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1993; Mustafa Sadık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsilenâmesi*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1341; Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay., İstanbul, 1984; Abdülbâki Gölpınarlı, "Halvetiyye" *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Yay., Ankara 1970, c. XVIII, ss. 420-423; Süleyman Uludağ, "Halvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul 1997, c. XV, ss. 393-395; Clayer Nathalie, "La Khalwatiyya (KHalvetiyye)", *Les Voies d'Allah* [A. Povic ve G. Veinstein editörlüğünde] ed. Fayurd, Paris, 1996, ss. 484-491; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, Sayı: XXXIX, ss. 535-563.
- 16 Yahya Şîrvânî'nin müstakil bir biyografisi için bk. Mehmet Akkuş, "Yahya Şîrvânî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şûle Yay., İstanbul 1996, c. VII, s. 402.
- 17 Halvetiyye tarikatı kolları için bk. Mustafa Sadık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*, s. 38 vd.; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar bl., nu. 2305-2309, [Vassaf, *Sefîne*], c. III, s. 91 vd.; Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, s. 84 vd.; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 27 vd.; Aşkar, agm, s. 559.
- 18 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., 3.bs., Ankara, 1983, c. III, s. 344.

ki yaygınlığı ve nüfuzu sonraki asırlarda da artarak devam etmiştir. Nakşebendilik ile beraber İstanbul'da en fazla tekkeye sahip olan Halvetiliğin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında bu şehirdeki tekke sayısı 80'i aşmıştır.¹⁹ Halvetiyye tarikatının bu yükselişi ve yayılışı, Anadolu coğrafyası ile sınırlı kalmamış; Balkanlar, Kuzey Afrika ülkeleri hatta Yemen ve Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyada devam etmiştir.²⁰ Bununla birlikte tarikatın kurucularının Türk kökenli olmaları, özellikle Türklerin yaşadıkları bölgelerde daha fazla yayılmasına sebep olmuştur.²¹ Halvetiyye tarikatının en önemli özelliklerinden biri, pek çok şubeye ayrılmış olmasıdır. Bu yüzden Halvetiyye tarikatı, 'tarikat kuluçkası', son dönemlerde de 'tarikat fabrikası' diye anılır olmuştur.²² Halvetiyyenin her kesimden insana hitabeden bir tarikat olması sebebiyle devlet erkanı, ulema, askerler, esnaf ve daha bir çok toplum kesimi üzerinde etkili olmuştur. Özellikle on altıncı yüzyılda bu etkinin daha fazla olduğu görülmektedir. Sadece padişahlar açısından bakıldığında dahi on altıncı yüzyıl içerisinde Halvetiyye ile bir şekilde ilişki kurmayan padişah yok gibidir.²³ Pek tabii olarak toplumun diğer kesimleri gibi şairler de yayılan bu yeni sûfî dalgadan etkilenmişler ve Halvetiyye tarikatına teveccüh göstermişlerdir.

İncelememizde on altıncı asırda yaşamış ve hayatlarının bir döneminde Halvetiyye kollarından birine intisap eden divan şairleri mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmışlardır. Şairlerin gerçek isimleri ve şöhretleri metin içerisinde verilmiştir.

1. Ali (ö.952/1545)

Nev'î'nin (ö.1007/1598) babası olan Pir Ali b. Nasuh Efendi Malkara'da doğmuştur. Biyografisiyle ilgili en geniş bilgiyi torunu Nevîzâde Atâî vermektedir.²⁴ Pîr Ali, zahiri ilimleri tahsil ettikten sonra tasavvufa yönelmiş; Halvetiyye şeyhlerinden Şeyh Bâyezîd'e (ö.922/1516 sonrası)²⁵ intisap ederek tasavvufî eği-

19 M. Baha Tanman, "Halvetilik" *İstanbul Ansiklopedisi: Düünden Bugüne*, Tarih Vakfı-Yurt Yay., İstanbul 1994, c. III, s.534, ss. 533-535.

20 Halvetiyye'nin yayıldığı yerler ile ilgili bk. Clayer Nathalie, "La Khalwatiyya (Khalvetiyye)", s. 485; Uludağ, "Halvetiyye", s. 394.

21 Aşkar, agm, s. 549.

22 Gölpınarlı, "Halvetiyye", s. 423.

23 bk. Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1964, s. 448.

24 Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti'ş-şakâik*, haz.: Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, [Atâî, *Şakâik Zeyli*], c. II, ss. 68-70.

25 Bâyezîd Rûmî: Çelebi Halife diye bilinen Cemâl Halvetî'nin (ö.903-4/1497-8) halifelerindedir.

timini onun yanında tamamlamıştır. Uzun süre şeyh Bâyezîd'in eserlerinin katipliğini yapmıştır. Şeyhinin vefatından sonra memleketine dönen Pîr Ali, Yazıcızâde ahfadından birine damat olmuştur. İbrahim Gülşenî İstanbul'a geldiğinde sohbetlerine katılmış ve ondan da feyiz almıştır. Pîr Ali, Gülşenî Mısır'a döneceği sırada hizmetini görmek üzere kendisini Mısır'a götürmesini rica etmiş ise de, İbrahim Gülşenî onun memleketine dönmesini istemiş ve torun Atâî'nin nakline göre babası Nev'î'nin doğumunu müjdelemiştir. Pîr Ali, 952/1545'de memleketinde vefat etmiştir. Atâî onun şiirdeki kabiliyetini göstermesi bakımından;

*Gerek sen zühde meşgûl ol gerekse elde tut bâde
Virür bu dehr-i dûn elbette 'ömrün hurmenin yâda*

beytini zikretmektedir. Tezkireler içinde ismi, sadece *Zübdetü'l-eş'âr*'da yer almaktadır.²⁶

2. Âlî (ö.?)

Asıl adı Mustafa olmakla beraber Beyzâde unvanı ile şöhret bulmuştur. İstanbul'da doğmuştur. Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) zamanında yaşamıştır. Öğrenimini yarıda bırakıp Halvetiyye tarikatına girmiştir. Kaynaklar Âlî'nin Halvetiyyenin hangi koluna müntesip olduğunu ya da şeyhinin ismi konusunda bilgi vermemektedir. Tarih düşürmede ün kazanmıştır. Kerbelâ'da yaptırılan bir çeşmeye tarih düşürmüştür.²⁷ Riyâzî, Kerbelâ'da yaptırılan çeşmede bulunan söz konusu tarih beytinin (h.963) Fuzûlî'ye atfedildiğini ancak bunun doğru olmadığını belirtmektedir.²⁸ Âlî'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği bilinmemekle birlikte, Kafzâde onun III. Murat'ın hükümdarlığının ilk zamanlarında hayatta olduğunu belirtmektedir.²⁹

Ayrıntılı bilgi için bk.: Osman Türer, "Bâyezîd Halife", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi [DİA]*, c. V, s. 242.

26 Kâf-zâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Haz.: Bekir Kayabaşı, (Yayımlanmamış doktora tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1997, [Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*], s. 433.

27 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*, (yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, [Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*], s. 496; Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü'ş-şuarâ, Metin-Dizin*, haz.: Namık Açıköz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1982, [Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*]s. 156 ayrıca bk. s. 36.

28 Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*, s. 156.

29 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 148.

3. Ârifi (ö.959/1552)

Adı Hüseyin Çelebi'dir. İstanbul'da doğmuştur. Güzel ve düzgün yazı yazmayı öğrenen Ârifi, şiir ve inşada da şöhret bulmuş; Hasan Çelebi'nin ifadesiyle; "*meydân-ı şî'r u inşânın merd-i ârifi*" olmuştur.³⁰ Mısır'dan İstanbul'a dönen İbrahim Paşa'ya 'lâmiyye' bir kaside sunmuş ve bunun üzerine kendisine Anadolu defterdarlığında tezkirecilik görevi verilmiştir. Bir müddet sonra Defterdar Mahmut Paşa ile araları açılmış ve görevine son verilmiştir. Bunun üzerine varını yoğunu terk ederek Mısır'a gitmiş ve İbrahim Gülşenî'ye (ö.940/1534) intisap etmiştir.³¹ Âli Mısır'a gidişi ve Gülşenî'ye intisabını şöyle hikâye etmektedir: "... Evvel bahar olduğu gibi Şeyh İbrahim Gülşenî ocağına toğrulup gitti. Vaktâ ki hankâha girdi. Cübbe ve destârı şemle ve abâyaya değişti..."³² Şeyhinin vefatına kadar Mısır'da kalan Ârifi, bilahare İstanbul'a dönmüş ve 959/1552'de vefat etmiştir.³³

Şeyhi İbrahim Gülşenî'nin vefatına "mâte kutbu'z-zamân"³⁴ diye tarih düştürmüş olan Ârifi'nin şiirleri tezkireciler tarafından beğenilmiştir. Latifi, Ahmet Paşa'nın 'kasr' ve 'güneş' kasidelerine hiç kimsenin ondan daha güzel nazire söyleyemediğini belirtirken³⁵ Âli, "... hoşca sözleri ve pesendîde kıt'a ve gazelleri vardır. Ekser-i tahsîne sezâvardur" demektedir.³⁶ Ahdî de "... eşâ'r-ı muhakkıkânesi ve güftâr-ı muvahhidânesi çok ve pâk ü sâf idüğüne güzâf yok." diyerek onu övmektedir.³⁷

Ârifi'nin tasavvuftaki sülûk mertebelerini anlatan bir tercî-i bendi bulunmaktadır. Matla'ı şöyledir:

*Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Mazhar-ı eşref-i esmâsın sen*

30 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, haz.: İbrahim Kutluk, TTK Yay., 2. bs., Ankara 1989, [Kınalızâde, *Tezkire*], c. II, s. 598.

31 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, haz.: Filiz Kılıç, Yayımlanmamış doktora tezi, İnceleme-Tenkidli metin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, [Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*], c. II, s. 561; Kınalızâde, *Tezkire*, 598; Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbâr'm Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, [Âli, *Künhü'l-ahbâr*], s. 241.

32 Âli, aynı yer.

33 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 563; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 599.

34 Âşık Çelebi, *age*, s. 565; Âli, *Künhü'l-ahbâr*, s. 241; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, 599; ayrıca bk. Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî* haz.: Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1982, s. 451.

35 Latifi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*, *İnceleme-Metin*, haz.: Ridvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ankara 2000, [Latifi, *Tezkire*], s. 381.

36 Âli, *Künhü'l-ahbâr*, s. 241

37 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 504.

Tercî-i bendi ve bazı şiirleri Saadettin Nüzhet Ergun tarafından yayımlanmıştır.³⁸

4. Behiştî (ö.979/1571)

Asıl adı Ramazan'dır. Vize'de doğmuştur. Daha çok Behiştî mahlasıyla şöhret bulmuştur. Sa'dî Efendinin dânişmendi iken tarikata yönelerek Kocamustafapaşa Dergahı şeyhi Merkez Efendiye (ö.959/1551) intisap etmiştir. Tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra Çorlu kasabasına yerleşerek imam ve hatiplik yapmış, 979/1571 senesinde vefat etmiştir.³⁹ Behiştî kimi şiirlerinde müntesibi olduğu Halvetiyye tarikatının ismini zikretmiştir:

*Biz hayâl-i yâri tenhâ görmeğe
Ey Behiştî olmuşuzdur Halvetî⁴⁰*

Tezkireciler Behiştî'nin şiirlerini beğenmektedirler. Kınalızâde onun şiirleri hakkında " ...ve fenn-i şi'rde dahî fâik her cihetle medh u tavsîfe layık, şâ'ir-i sâhir, adîl ü nazîri nâdir me'âni-i latîfe ibdâ'u ihtirâ'a lâyıktır" derken,⁴¹ Âlî de "eş'ârı gayetle hoş âyende ve hasb-i hâlini nümâyendedir" diye övmektedir.⁴² Âşık Çelebi de onun "Yâ ilâhî râh-revler reh-nümâlar hakkıçün" mısrayla başlayan münâcâtını beğendiğini belirtir.⁴³ Behiştî'nin mürettep bir *Divan*'ı,⁴⁴ *Cem Şâh ve Alem Şâh, Heşt Behişt*⁴⁵ mesnevisi, *Mevlid*'i, ayrıca Tefsir ve Akaide dair eserleri bulunmaktadır.⁴⁶

5. Belîğî (970/1562?)

Yeniçeri zümresinden olan Belîğî, Sarhoş Bâlî Efendinin (980/1572) müridlerindedir. Âlî, onun kahveye dair manzûmesiyle birlikte sûfiyâne dünya görüşüne örnek olması bakımından şu beytini nakletmektedir:

38 Saadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1946, c. I, s. 86.

39 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 156; Âşık Çelebi, *Meşâiru's-su'arâ*, s. 207-208; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 226; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 200; Kâf-zâde Fâizî, Behiştî'nin 977/1569 tarihinde vefat ettiğini kaydetmektedir. Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 204.

40 Yaşar Aydemir, Behiştî Divânı Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 10.

41 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 226.

42 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 200.

43 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-su'arâ*, s. 209.

44 Behiştî'nin Divânı Yaşar Aydemir tarafından yayımlanmıştır: bk. Aydemir, *Behiştî Divânı*.

45 Emine Yeniterzi tarafından yayımlanmıştır. bk. Emine Yeniterzi, *Behiştî'nin Haşt Behişt Mesnevisi İnceleme-Metin*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.

46 Diğer eserleri için bk. Aydemir, *age*, ss. 70-90.

*Dilümüz aınlayamaz sūfi bizüm kâıl ehli
Bî-zebân söyleşelüm vâir ise bir hâl ehli⁴⁷*

Şiirlerinden övgüyle söz eden Hasan Çelebi⁴⁸ ve Âşık Çelebi⁴⁹, tasavvufî yönünden bahsetmezler. Kafzâde Fâizî, onun Sultan Murad (III) devrinde hayatta olduğunu söylerken⁵⁰; Müstakimzâde ise, III. Murad devrinde öldüğünü belirtir.⁵¹ *Sicill-i Osmânî*'de de Kânûnî devri şairlerinden olduğu belirtilen Beligî'nin 970/1562'ye doğru vefat ettiği kaydedilmiştir.⁵²

6. Beyânî (ö.1006/1597)

Rusçuklu bir şair olan Beyânî'nin asıl adı Mustafa'dır. Cârullâh-zâde diye bilinir. Ebussuûd Efendinin yanında tahsilini tamamlamış, Kestel müderrisliği ve Havran kadılığı görevlerinde bulunmuştur.⁵³ Bir tezkire yazarı olan Beyânî'nin tasavvufî yönü ile ilgili en geniş bilgi de müellifi olduğu tezkirede bulunmaktadır. Tezkiresinde yazdığına göre Beyânî Efendi, Ok Meydanı yakınında Sofular Tekkesi şeyhi Ekmel Efendiye⁵⁴ (ö.985/1577) intisap etmiş ve şeyhi vefat edinceye kadar hizmetinde bulunmuştur. Şeyhinin vefatı üzerine tekkede inzivaya çekilmiştir.⁵⁵ Hasan Çelebi⁵⁶ ve Âlî⁵⁷ de onun Ekmel Efendiye intisap ettiğini belirtmektedirler. Beyânî Efendi, 1006/1598 yılında vefat etmiştir.⁵⁸ Tasavvufî hayata yönelmesiyle birlikte Beyânî'nin şiir anlayışında da bazı değişimler olmuştur. Beyânî, tasavvuf yolunda ilerlerken kötü arzu ve düşüncelerden kurtarıldığı için va'z ve öğüt yolunu bırakıp, şiir yazmak ve kitap okumaktan vazgeçtiğini; ancak, Allah dostlarının aşk ve muhabbete dair sözleriyle, şairlerin sulûk ehlini çoşturan şiirlerinden vazgeçilmediğini, bu tür kitaplar ve divanlar

47 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 199.

48 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 220.

49 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şuarâ*, s. 198.

50 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 203.

51 Müstakimzâde Süleyman Saadettin, *Mecelletü'n-nisâb* (Tıpkı basım), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, vr. 147/b.

52 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî: Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye* Matbaa-i Amire, İstanbul 1311, c. II, s. 26.

53 Beyânî, *Tezkiretü'ş-şuarâ* haz.: İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara 1997, [Beyânî, *Tezkire*], s. 50;

54 İstanbul'daki Halvetî şeyhlerinden Süleyman Efendi (ö.982/1575) mürididir. Şeyhinin vefatını müteakip yerine postnişin olmuştur. Sofular Hamamı civarındaki zaviyesinin yakınında medfundur. bk. Atâî, *age*, s. 356.

55 Beyânî, *Tezkire*, s. 51.

56 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 230.

57 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 201.

58 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 466; Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 207; Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*, s. 59.

okumaktan uzak kalmadığını belirtmektedir.⁵⁹ Beyânî tasavvufa intisap ettikten sonra Arapça şiirler de yazmıştır. Hocası Ebussuûd Efendinin Arapça bir beytini tahmîs etmiştir.⁶⁰

7. Cevherî (ö.980/1572)

Asıl adı Bâli Çelebi olup Sarhoş Bâli diye şöhret bulmuştur.⁶¹ Âşık Çelebi, Bâlî Çelebi'nin gençliğinde içkiye düşkün olduğunu da belirtmektedir.⁶² Şiirde mahlası Cevherî⁶³ olan Sarhoş Bâlî, önceleri Vâlihî mahlasını da kullanmıştır.⁶⁴ Babası, II. Bayezit'in oğlu Şehzade Ahmet'in hocalığını yapmıştır.⁶⁵ *Osmanlı Müellifleri'*nde babasının Amasyalı kendisinin doğum yerinin Tire olduğu kaydedilmiştir.⁶⁶ Ancak kaynaklar ne zaman doğduğu konusunda bilgi vermezler. Atâî'nin kaydına göre, Bâlî Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman'ın hocası Hayreddin Efendiden mülazım olmuştur.⁶⁷ Medresede hocalık yaparken Ali Paşa zaviyesinde irşad görevi yapmakta olan Ramazan Efendiye⁶⁸ (ö.963/1556) intisap etmiştir.⁶⁹ Tasavvufî eğitimini tamamlayıp hilafet aldıktan sonra İstanbul'da Kurşunlutürbe zaviyesinde şeyh olmuştur.⁷⁰ Bâlî Çelebi, 980/1573'te vefat etmiştir.⁷¹

59 Beyânî, *Tezkire*, s. 51-52.

60 Beyânî, *age*, s. 52; ayrıca bk. Mustafa İsen, "Beyânî", *DİA*, c. VI, s. 32.

61 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-ş-şuarâ*, s. 246; Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 271; Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 208.

62 Âşık Çelebi, aynı yer.

63 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-ş-su'arâ*, aynı yer; Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 273; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Yay., Ankara 2000, c. I, s. 80.

64 Âşık Çelebi, aynı yer.

65 Atâî, *Şakâik Zeyli*, aynı yer; Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz.: Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay. c. I, Ankara 1992, s. 327.

66 Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 80.

67 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 209.

68 Ramazan Efendi, Cemal Halvetî'nin (ö.903/1497) halifelerinden Kasım Efendinin (ö.915/1509) halifesidir. bk. Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 62. Ramazan Efendi, *TDV İslâm Ansiklopedisi'*nin "Sarhoş Bali" maddesinde, Ramazaniyye kolunun kurucusu olarak gösterilmiştir. (bk. Nihat Azamat, "Bali Efendi, Sarhoş", *DİA*, c. V, s. 20.) Bu bilgi doğru değildir. Ramazaniyye, Ahmediyye'nin bir şubesidir. Kurucusu, Muhyiddin Karahisarî'nin (ö.994/1586) halifesi Ramazaneddin Mahfî Efendidir (ö.1025/1616). bk. Vicdani, *age*, 92.

69 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 209; Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 272. Âşık Çelebi, Cevherî'nin Şeyh Sinan Erdebilî'ye (ö.951/1544) intisap ettiğini söylüyorsa da (bk. Âşık Çelebi, *Meşâiru's-ş-su'arâ*, s. 246.) diğer biyografik kaynaklarda bu iddiayı doğrulayan herhangi bir bilgiye rastlamış değiliz.

70 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 210

71 Atâî, *aynı yer*; Kınalızâde, *Tezkire*, c.I, s. 272. Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 252/a.

Cevherî'nin Divanı bulunmamaktadır. Saadettin Nüzhet Ergun bazı şiirlerini yayımlamıştır.⁷² Cevherî'nin mevcut şiirlerinin, tasavvufî içerikli olmadığı görülmektedir. Ancak Ergun, onun, tarikat neşvesiyle ve mutasavvıf şairler tarzında birtakım ilahiler yazmış olması ihtimaline de dikkat çekmektedir.⁷³

8. Fânî (ö.?)

Ahdî'nin derviş tabiatlı bir olarak tanıttığı Fânî, Rumeli'nin Alacahisar belde-sindendir. Fânî, Zarifî Hasan Efendiye⁷⁴ (ö.976/1568) intisap etmiş onun yanında uzun müddet kalıp tasavvufî eğitimini tamamlamıştır. Farsça'yı da öğrenen Fânî, 957/1550 tarihinde Irak ve İran'a seyahatte bulunmuş; Bağdat'ta iken tezkire yazarı Ahdî ile tanışmıştır. Şairin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Ahdî, onun şiirlerini beğenir. Fânî, kendiyse yarenlik ettiği *Belâzâde* isimli bir kitap nazmetmiştir. Ahdî, tezkiresinde söz konusu eserin *belâzâdelere* faydalı olduğunu ifade etmektedir.⁷⁵

9. Fazlî (ö.970/1563)

Zamanında Kara Fazlî diye şöhret kazanmış olan şairimizin asıl adı Mehmet'tir. Zâtî'nin (953/1546) öğrencilerindedir.⁷⁶ Devrinin ünlü şairlerinden olan ve Şehzâde Mustafa'ya sunduğu meşhur tasavvufî *Gül ü Bülbül* mesnevîsini yazmış olan Kara Fazlî'nin tasavvufa intisabı ile alâkalı bilgilerin kaynağı Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sına dayanmaktadır. Ahdî, Fazlî Çelebi'nin zâhiri ilimlerle uğraşmayı bırakıp Zarifî Hasan Efendinin tekkesine giderek tasavvufî eğitimini tamamladığını bildirmektedir.⁷⁷ Fazlî'nin şiirlerinde, özellikle rubâîlerindeki tasavvufî izler hayatının bu dönemine aittir.⁷⁸ Kara Fazlî, 970/1563'te Kütahya'da vefat etmiştir.⁷⁹ *Gülşen-i Şu'arâ*⁸⁰ ve *Zübdetü'l-eş'âr*⁸¹ da ise 971/1563'te vefat ettiği kaydedilmiştir.

72 Ergun, *Türk Şairleri*, c. II, 1046-1049

73 Ergun, *age*, c. II, s. 1048.

74 Zarifî Hasan Efendi (ö. 976/1568): İbrahim Gülşenî'nin müridi müridi ve halifesidir. İstanbul'u ziyaretinin ardından kendisinden bir halife bırakması talep edilince İbrahim Gülşenî, Zarifî Hasan Efendiyi halife tayin etmiştir. Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 201; Hulvî, *Lemezât*, s. 540-541.

75 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 528-529.

76 Kara Fazlî ile ilgili detaylı biyografik bilgi için bk. Fuad Köprülü, "Fazlî", *İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, ss. 533-534; Hasan Aksoy, "Kara Fazlî", *DİA*, c. XXIV, ss. 360-361.

77 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 519.

78 Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul 1996, s. 193.

79 Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 755; Âşık Çelebi, *Meşâiru's-şu'arâ*, s. 654.

80 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 519.

81 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 440.

10. Hamdî (ö.?)

Hamdî, Acem asıllı bir ailenin çocuğu olmakla birlikte Bursa'da doğmuştur. Kendisi ile ilgili bilgi veren *Gülşen-i Şuarâ'*ya göre Hamdî, gençlik yıllarında Mısır'a giderek Gülşenî dergahına varmış ve Seyyid Ali Saffetî'ye (ö.1005/1597) intisap etmiştir. Tezkire yazarı Ahdî de seyahatte bulunduğu sırada Bağdat'ta Hamdî ile görüşmüştür. Ahdî onun hakkında: "... Hayli derviş-nihâd ve fenâ fi'llâh mertebesine dest-res bulmuş şâir ü dûr-endîşdür..." diyerek mutasavvıf kişiliğine dikkat çekmektedir.⁸² Hamdî'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

11. Hâtemî (ö.1004/1596)

Önceden Mâtemî mahlasını kullanmış olan Hâtemî'nin asıl adı İbrahim olup Edirnelidir.⁸³ Mahmud isminde bir Sancakbeyi'nin oğludur. O da ataları gibi timar sahibi olmuştur. Sonraları bu mülkü terk edip Gülşeniyye tarikatına intisap etmiştir.⁸⁴ Âşık Çelebi onun genellikle zevk ve sefa içinde bir hayat sürdüğünü, hacca gidip geldikten sonra tasavvuf erbabıyla tanıştığını söyler; ancak tarikatı hakkında bilgi vermez.⁸⁵ Hatemî'yi derviş-meşreb biri olarak tanıtan Ahdî, tasavvufî kimliği hakkında bilgi vermemekle birlikte, dervişliği zamanında Mâtemî mahlasını kullandığını bildirmektedir.⁸⁶ Hâtemî, 1004/1596'da vefat etmiştir.⁸⁷

12. Husrev (ö.1004/1596)

İstanbul'da bir yeniçeridir. Karagöz Beg namı birisinin oğlu olup Dîvâne Husrev denilmekle meşhur olmuştur. Bir ara Sarhoş Bâlî'ye intisap etmiştir. Şeyhinin vefatından sonra Hacı Bektâş Velî kisvetini giymiş ve ilâhî cezbelere mazhar olmuştur. Bu cihetiyle bazan Haydarî bazan da Kalenderî nâmı ile şö-

82 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 368.

83 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 303; Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*, s. 87; Seyyid Rıza, *Tezkire-i Rızâ*, (Neşreden: M. Sadık Erdağı, Kalkan Matbaası, Ankara 2002, s. 32; Hâtemî, *Kâmûsu'l-a'lâm*'da Burgazlı olarak gösterilmiştir. bk. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı A'lâm*, Kaşgar Neşriyat (Tıpkı basım), Ankara 1996, c. III, s. 2008.

84 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 303.

85 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, c. II, s. 842.

86 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 379.

87 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 277; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 193/b; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. II, s. 264.

ret bulmuştur.⁸⁸ *Riyâzû'ş-şuarâ'* da, tarikat ismi zikredilmeksizin Husrev'in bazı meşayihe hizmet edip vecd ve hâlin galebe gelmesiyle aklının bozulduğu belirtilmektedir.⁸⁹ Dîvâne Husrev, 1004/1596'da vefat etmiştir.⁹⁰

13. İLÂHÎ (ö.940/1534 sonrası)

Vardar Yenicesi'nde bir şeyhin oğludur. Adı Selman'dır. Hasan Çelebi, babasının yerine şeyh olduğunu belirttiği halde hangi tarikata mensup olduğundan bahsetmemektedir.⁹¹ Ahdî ise onun bir şeyh-zâde olduğunu belirtmekle birlikte tasavvufî eğitimi ile ilgili bilgi vermez.⁹² İLÂHÎ'nin tasavvufî bağı ile ilgili bilgiyi *Künhü'l-ahbâr*'da bulmaktayız: Âlî, onun Gülşeniyye müntesibi olduğunu belirtmekte; ancak, şeyhinin kim olduğuna dair bilgi vermemektedir.⁹³ Vefat tarihi dikkate alındığında İbrahim Gülşenî'nin sağlığında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. İLÂHÎ, 940/1534'ten sonra vefat etmiştir.⁹⁴

14. Keşfî (ö.Yavuz Selim Devri 1512-1520)

Keşfî Çelebi Saruhanlıdır. Latîfî, Kitap ve Divan sahibi bir şair olduğunu söylediği Keşfî'nin tasavvufta Halvetiyye tarikatına mensup, vaktinin çoğunu itikaf ve uzlet ile geçiren ilmiyle âmil bir kişi olarak tanıtmaktadır. Ancak Latîfî, Keşfî'nin hangi şeyhe intisap ettiği konusunda bir şey söylemez. Onun bir mevlidi olduğunu ve Süleyman Çelebi'ninki hariç remel bahrinde yazılan mevlidlerin en güzeli olduğunu belirtir ve mevlid yazan hiçbir şairin Süleyman Çelebi'ye üstün olamayacağını eklemeyi de ihmal etmez. Keşfî, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) devrinde vefat etmiştir.⁹⁵

15. Latîfî (öl. ?)

Latîfî Halep'te doğmuştur. Babası Halep'e İran'dan göç etmiş bir kişidir. Mûsikî konusunda yetenekli bir kişi olduğu için Latîfî-i Hânende diye şöhret bulmuştur. Ahdî'nin bildirdiğine göre Latîfî, İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiştir.⁹⁶ Latîfî'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

88 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 304.

89 Riyâzî, *Riyâzû'ş-şuarâ'*, s. 92.

90 Riyâzî, *aynı yer*; Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 282; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. II, 273.

91 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 171.

92 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ'*, s. 332.

93 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 294.

94 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. I, 396.

95 Latîfî, *Tezkire*, s. 380.

96 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ'*, s. 545.

16. Lâyhî (ö.973/1566)

Sirozlu olan şairin asıl adı Mustafa'dır. Tezkireciler, onun ilim tahsilinden sonra Mısır'a giderek Gülşenî dergahına intisap ettiğinde müttefiktirler. Ancak şeyhinin kim olduğundan bahsetmezler.⁹⁷ Lâyhî'nin burada İbrahim Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayâlî'nin yanında tasavvufî eğitimini tamamlayarak hilafet aldığı Atâî⁹⁸ ve Müstakimzâde⁹⁹'nin nakillerinden öğreniyoruz. Lâyhî, 973/1566 yılında vefat etmiştir. Hasan Çelebi, Lâyhî'nin şiirlerini beğenmezken¹⁰⁰ Âlî, hâlince olduğunu söyler.¹⁰¹ Beyânî ise orta halli olduğu görüşündedir.¹⁰²

17. Levhî (ö.1004/1595 sonrası)

Priştineli bir şair olan Levhî, tahsilini tamamladıktan sonra Merkez Efendiye intisap etmiştir.¹⁰³ Hasan Çelebi onun şiirlerini pek sanatkârâne bulmaz;¹⁰⁴ fakat Âşık Çelebi'nin beğendiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ *Sicill-i Osmânî*'de Levhî'nin III. Mehmed (1595-1603) devri başlarında vefat ettiği nakledilmiştir.¹⁰⁶

18. Muhyî (ö.?)

Gülşen-i Şu'arâ yazarı Ahdî'nin verdiği bilgilere göre¹⁰⁷ Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde yaşayan Muhyî Çelebi Edirneli olup, Acem Fethioğlu demekle şöhret bulmuştur. Dânişmend iken ilim yolundan vazgeçip Harem'e gitmiştir. Harem'de biraz kaldıktan sonra İbrahim Gülşenî dergahına varmış ve burada tasavvufî eğitim almıştır. Ahdî, Muhyî'nin şiir tekniğini beğenir ve mahlasına münâsip olmakla kaydedildiğini söyler. Kânûnî devrinde yaşadığı belirtilen Muhyî'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

97 bk. Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 388; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 834; Beyânî, *Tezkire*, s. 239; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 267.

98 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 86

99 Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 376/b.

100 Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 834.

101 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 268.

102 Beyânî, *Tezkire*, 238.

103 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 380; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 843; Müstakimzâde, *age*, 378/b.

104 Kınalızâde, aynı yer.

105 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 380.

106 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 93.

107 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 565.

19. Nev'î (ö.1007/1599)

Asıl adı Yahyâ olan ünlü divan şairi Nev'î 940/1533 yılında Malkara'da doğmuştur. Tezkirelerde Nev'î'nin tasavvufa intisabı ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ahdî, onun derviş tabiatlı biri olduğunu söylemekle,¹⁰⁸ Riyâzî de tasavvuf sanatıyla da ilgili olduğunu belirtmekle¹⁰⁹ yetinmişlerdir. Tasavvufî eğitimiyle ilgili en detaylı bilgileri oğlu Atâî'nin verdiği bilgilere göre¹¹⁰ Nev'î, tasavvufa dair ilk bilgileri bir Halvetî şeyhi olan babası Pîr Ali b. Nasuh'tan (ö.952/1545) almıştır. Sonra Sarhoş Bali Efendiye mürid olmuştur. Şeyhinin işaretiyle etvâr-ı sulûktan bahseden *Hasb-i Hâl*¹¹¹ isimli manzum eserini yazmıştır. Sarhoş Bâlî'nin vefatından sonra, Halvetî şeyhlerinden Kurd Efendi (ö.996/1588) ve Nakşbendiyyeden Şâbân Efendinin¹¹² (ö.1002/1593) yanında bulunmuştur.¹¹³ Hüseyin Vassaf, Nev'î'nin ayrıca Hamzavî şeyhi olarak tanıttığı¹¹⁴ Şeyh Abdülkerim Efendiden de (ö.1015/1606) feyz aldığını belirtmektedir.¹¹⁵ Bu bilgi doğru olsa bile Abdülkerim Efendinin Hamzavîliği ile ilgili bilgi eksiktir. Abdülkerim Efendi, önceleri Melâmîlerden feyz almış ancak sonradan Kurd Efendinin yanında tasavvufî eğitimini tamamlamıştır. Kurd Efendinin 996/1588 yılında vefat etmesinin ardından da onun yerine geçerek Mehmed Paşa Zaviyesinde şeyh olmuştur.¹¹⁶ Nev'î 1007/1599'da vefat etmiştir.¹¹⁷ *Dîvân*'ı yayımlanmıştır.¹¹⁸

108 Ahdî, *age*, s. 578.

109 Riyâzî, *Riyâzû'ş-şuarâ*, s. 243.

110 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 423.

111 *Hasb-i Hâl*'in bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi bölümü, 3659/2 numarada, 143/a-194/b yaprakları arasında bulunmaktadır.

112 Atâî eserinde, babasının, Şeyh Şaban Efendinin vefatının ardından yazıp III: Murad'a gönderdiği Farsça bir mersiyyeyi nakletmektedir. bk. Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 371.

113 Benzeri bilgiler için bk. Vassaf, *Sefîne*, c. III, s. 226/2; Abdülkadir Karahan, "Nev'î" *İslâm Ansiklopedisi*, c. IX, ss. 224-226.

114 Hüseyin Vassaf'ın verdiği bilgilere göre Şeyh Abdülkerim Efendi, İstanbul'daki Hamzavî şeyhlerindendir. Hükümetin Hamzavîleri takibe alması üzerine Halvetîlerden görünmek amacıyla Nureddinzâde'ye (ö.981/1574) intisap etmiştir. bk. Vassaf, *Sefîne*, c. III, s. 229.

115 Vassaf, *age*, c. III, s. 226/2.

116 bk. Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 597.

117 Atâî, *age*, s. 421.

118 Nev'î, *Dîvân* (Tenkidli basım. haz.: Mertol Tulum- M. Ali Tanyeri), İstanbul 1977; Nev'î divanı üzerinde tahlil çalışması da yapılmıştır. bk. Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanının Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

20. Rusûhî (ö.973?/1566?)

Asıl adı Süleyman olan şair Sofyalıdır. Eğitimini tamamladıktan sonra Sofyalı Bâlî Efendiye (ö.960/1553) mürid olmuştur. Daha sonra kendisi de irşad makamına geçerek bazı hankâhlarda postnişinlik yapmıştır.¹¹⁹ Şeriata aykırı bazı şiirler söylediği için cezalandırılmak istenmiştir. Âşık Çelebi onun hapse girdiğini söylerken¹²⁰, Kınalızâde de ortalıktan kaybolduğunu belirtmektedir.¹²¹ *Sicill-i Osmânî*'de Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devri sonlarında korkusundan saklanıp vefat ettiği nakledilmiştir.¹²² Rusûhî'nin kovuşturmayla sebep olan;

*Mescid-i aşkın imâmı olmuşam
Deyr-i 'aşkın hem çelîpâ pâsiyem*

*Ben ne dersem Hak anı işler hemân
Şöyle beñzer ben anuñ ağâsiyem*

şiirini¹²³ ve bu şiire ait hikayeyi eserine alan Gölpinarlı, ismi meçhul zannettiği şair için “ismi meçhul kalan bu şair de herhalde Hamzavîlerdendir. Fakat acaba kim?” diye merakını dile getirmektedir.¹²⁴ Gölpinarlı, bu şairin, hakkında çıkan dedikodular sebebiyle başını kurtarmak için Nureddinzâde'ye (ö.981/1574) intisap eden Hamzavî şairi Emir Osman Hâşimî olabileceği ihtimaline dikkat çekmektedir.¹²⁵ Gölpinarlı'nın ifadeleri, Rusûhî'nin Sofyalı Bâlî değil de Hamza Bâlî taraftarı olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Gölpinarlı'yı kaynak alan *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde de Rusûhî'nin Hamza Bâlî taraftarı olduğu belirtilmiştir.¹²⁶ Ancak kendisinden bahseden tezkirelerde, onun Sofyalı Bâlî'ye intisap etmiş olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bu bilgiyi geçersiz kıla- cak ve Hamza Bâlî veya başka birisine intisap ettiğini gösteren herhangi bir bilgi ve belge söz konusu değildir.

119 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-şu'arâ*, s. 757; Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 407.

120 Âşık Çelebi, aynı yer.

121 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 407.

122 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* c. II, s. 381.

123 Bu şiir, *Tezkiretü's-şuarâ*, c. I, s. 408'da şöyle nakledilmektedir:

*Küh-i dehrüñ merd-i bî-pervâsiyem
Deyr-i 'ışkun hem çelîpâ pâsiyem
Ne dirsem Hak anu eyler hemân
Şöyle beñzer ben anuñ ağâsiyem*

124 Abdülbaki Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri Yayın (Tıpkı basım), İstanbul 1992, s. 74-75.

125 Gölpinarlı, *age*, s. 75; Gölpinarlı'ya atfen benzeri değerlendirme için bk. Rüya Kılıç, “Bir Tarikatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler” *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 10, Ocak-Haziran 2003, s. 261, ss. 251-272

126 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Rusûhî”, c. VII, s. 360.

Sünbülüyye şeyhlerinden Yusuf b. Yakub (ö.989/1581), Rusuhî'nin türrehât kabilinden olan bu şiiri aleyhine *İbtâl-i Rusûhî (Tadlîlü't-te'vîl)* adında bir risale kaleme almıştır. Kendisi de bir mutasavvıf olan müellif, risalesinde bu şiirin şeriata da tarikata da aykırı olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Yusuf b. Yakub, şairin takibattan kurtulmak için aldığını söylediği şeyhülislam fetvasının da sahte olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁷

21. Sâilî (ö.960/1553)

Asıl adı Mehmed olan şair Rumeli Yenişehir'dendir. Âşık Çelebi, onun tasavvufla meşgul olduğunu söyleyip¹²⁸ tarikatı hakkında bilgi vermezken; Hasan Çelebi, onun Muhyiddin Karamânî¹²⁹ (ö.957/1550) müridi olduğunu belirtmektedir.¹³⁰ Riyâzî, Sâilî'nin kişiliği hakkında "Erbâb-ı fakr u fenâdan ve zümre-i zürefâdan idi" demektedir.¹³¹ Sâilî, Karamanî'nin başından geçenlerden sonra Ebussuud'un yanına gelerek kendisini kurtarmıştır. Sâilî, ömrünün son zamanlarına doğru aklını yitirmiş ve Dârüşşifâ'da zincire vurulmuş ve bu hal üzere vefat etmiştir.¹³²

22. Sâlikî (ö.?)

Asıl adı Ahmed'dir. Edirne Muradiye'sinde hanende iken Mısır'a giderek Gülşenî müridi olduğunu Âşık Çelebi'den öğreniyoruz. İbrahim Gülşenî ve onun müridlerinden hoşnutsuzluğunu her fırsatta ifade eden Âşık Çelebi onun hakkında; "Ol diyarın mukallid Arablarından oldu ol halle helâk oldu. Perde-i hayatı dest-i ecelde çâk oldu" diyerek iğnelemekten geri durmaz. Sâlikî, Mısır'da ölmüştür.¹³³

127 Yusuf b. Yakub el-Halvetî, *İbtâl-i Rusûhî (Ta'dilü't-te'vîl)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, no: 3689/1, vr. 4/a.

128 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şuarâ*, s. 506.

129 Muhyiddîn-i Karamânî, İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'da faaliyet gösteren halifelerindedir. Şeriata aykırı davrandığı gerekçesiyle 957/1550 yılında öldürülmüştür. Muhyiddîn-i Karamânî ile ilgili bk. Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 63, 201; Ahmet Yaşar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde bir Osmanlı Heretîği: Şeyh Muhyiddin-i Karamanî", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İÜEF Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1991, ss. 473-484.

130 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 447.

131 Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*, s. 121.

132 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 447.

133 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şuarâ*, s. 505.

23. Sâni (Sânî-i Sâni) (ö.995/1586)

Yeniçerilerden olan Sâni'nin asıl adı Mehmet'tir. Cân Memi diye şöhret bulmuştur. Tarikata intisabı ile bilgiyi yalnızca *Künhü'l-ahbâr* da bulmaktayız. Âli'nin verdiği bilgiye göre Cân Memi, gençliğinde, ilhad suçlamasıyla katlolunan Muhyiddin-i Karamanî'ye intisap etmiştir. Teftiş esnasında güçlükle kurtulduğunu söyleyen Âli, onun da ilhad fikirlerine sahip olduğunu bildirmektedir. Yine Âli'nin ifadesine göre Cân Memi, sonraları içki meclislerinden uzak duramamış; "şeyhler bezmine yakîn olmağa tövbeler ettim." diyerek meyhanelerden ayrılmamıştır.¹³⁴ Tezkireciler Cân Memi'nin şiirlerini başarılı bulmuşlardır. Şiirlerini ve özellikle hicivlerini öven Hasan Çelebi, onun genellikle rind-meşreb bir hayat sürdüğünü sonradan bu halinden vazgeçtiğini belirtir. Ancak tasavvufa intisabı konusunda bir şey söylemez.¹³⁵ Cân Memi ile ilgili övgü dolu ifadeler kullanan Âşık Çelebi de tasavvufa intisabı konusunda bir bilgi vermez.¹³⁶ Cân Memi 995/1587'de vefat etmiştir.¹³⁷

24. Semâî (ö.994/1586 veya 997/1589)

İstanbul'da bir şair olan Semâî'nin asıl adı Hasan'dır. Sarayda solak birinin yanında eğitim görmüş olmasından dolayı Solak Hüsni diye meşhur olmuştur.¹³⁸ Yeniçeri ocağında bulunmuş, daha sonra dervişlik yolunu seçerek Mısır'a gitmiş ve Gülşenî dergahına intisap etmiştir.¹³⁹ Hasan Çelebi, tarikatın ismini zikretmeksizin, onun, tasavvufa yöneldiğini şöyle açıklar: "Ba'dehû sâlik-i tarîk-i fakr u fenâ olup dervîşân-ı dil-rîşân sohbetinden zevk u safâ alup hîdmet-i ashâb-ı vecd ve semâ'a gayetde iltiyâmî olmağla hulâf-ı kıyâs mahlas-ı Semâî ile tahallus ihtirâ'ı olmuştur."¹⁴⁰ Riyâzî de Semâî'nin tasavvufa intisabını; "yeniçeri iken meşrebinde fenâ nişânı olmağla zümre-i dervîşândan olmuşdu" diye açıklar.¹⁴¹ Âli, Semâî'nin daha sonra Gülşenîlikten vazgeçip Anadolu'ya gelen Ahmet Sâdik (ö.?) ismindeki bir Nakşbendiyye şeyhine intisap ettiğini ilave etmektedir.¹⁴² Semâî, 997/1589'da vefat etmiştir.¹⁴³

134 Âli, *Künhü'l-ahbâr*, 296-297; ayrıca bk. Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, s. 251.

135 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 238.

136 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-şuarâ*, s. 833.

137 Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, 163/a; Sâni'nin hayatı hakkında detaylı bilgi ve şiirleri için bk. Ali Nihad Tarlan, *XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, İstanbul 1949, Fasikül: 4, ss. 97-110.

138 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 484; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, s. 439; Âli, *Künhü'l-ahbâr*, s. 309.

139 Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, s. 439; Âli, aynı yer.

140 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 484.

141 Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, s. 131.

142 Âli, *Künhü'l-ahbâr*, s. 309.

25. Sıhrî (öl. 960/1553 sonrası)

İstanbul'da bir şair olan Sıhrî, zamanında Kız Memi diye tanınmıştır. Sirozlu Hasan Çelebi'ye mülazım olmuş, şehremini olunca da onun yanında katiplik yapmıştır. Hasan Çelebi Halep'e defterdar tayin edildiğinde onunla birlikte Halep'e gitmiş ve atpazarı emini olmuştur. Halep'te ağır bir suçlamaya muhatap kalması neticesinde hadım edilerek cezalandırılmıştır.¹⁴⁴ Ahdî'nin bildirdiğine göre sonraları dünyevi endişelerden sıyrılarak İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiştir. Tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen şair burada vefat etmiştir.¹⁴⁵ Sıhrî özellikle tarih düşürmede meşhur olmuştur.

26. Siyâmî (ö.?)

Siyâmî Galatalıdır. Ahdî'nin bildirdiğine göre derviş geçinen fakat aslında cahil birisi olmakla itham ettiği Siyâmî, İbrahim Gülşenî dergahına giderek burada bir müddet tasavvufî eğitim almıştır. Sonra İstanbul'a gelerek Kasımpaşa'ya yerleşmiş ve remil ile uğraşarak hayatını sürdürmüştür.¹⁴⁶ Ahdî, kişiliğini beğenmediği Siyâmî'nin şiirlerini de beğenmez.¹⁴⁷ Siyâmî'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

27. Usûlî (ö.945/1538)

On altıncı yüzyılın ünlü mutasavvıf şairlerinden biri olan Usûlî, Vardar Yenice'dendir. Güçlü mutasavvıf kişiliği ve şiirlerinin tasavvufî içeriği sebebiyle tezkirelerde mutasavvıf kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Usûlî eğitimini bitirir bitirmez şöhretini işittiği İbrahim Gülşenî'ye intisap etmek üzere Mısır'a gider ve ona mürid olur.¹⁴⁸ Latîfî onun tasavvufî içerikli şiirleri için; "Mutasavvıfadan olduğu ecilden ekser-i eş'ârı tasavvufa müteallık kelîmât ve Seyyid Nesimî tarzıyla mutarraz mevâ'iz ve ilâhiyâtdur." demektedir.¹⁴⁹ Âşık Çelebi, Usûlî ve müntesibi bulunduğu Gülşenî'ye hakkında memnuniyetsizliğini gizlemez:

143 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 353.

144 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 454; Beyânî, *Tezkire*, s. 118; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 228; Ahdî, Sıhrî'nin bir suçlama neticesinde Halep'e sürgün edildiğini belirtmektedir. bk. Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 434

145 Ahdî, aynı yer.

146 Ahdî, *age*, s. 466.

147 Ahdî, *age*, s. 467.

148 Latîfî, *Tezkire*, s. 175; Âşık Çelebi, *Meşâiru's-şu'arâ*, s. 146; Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 165; Beyânî, *Tezkire*, s. 67; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 193; Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 314.

149 Latîfî, *Tezkire*, s. 176.

Gülşenîlere isnad olunan ilhad tohumunu Rûm'da ilk önce eken Usûlî olduğunu, Hurufîliğin saçmalıklarından getirdiği dalalet fidanlarını onun diktiğini söyler ve "Hak Te'âlâ tohumlarını çürüde ve köklerini kuruda" diye bedduada bulunmayı da ihmal etmez¹⁵⁰ Âlî, Usûlî'nin Mısır'a giderken yol esnasında; "Gülşenî dirler velâyet içre bir er vâr imiş" mısraıyla sona eren gazeli söylediğini nakletmektedir.¹⁵¹ Ahdî, kişiliğini ve şair yeteneğini övdüğü şairin İbrahim Gülşenî'nin yanında defaatle erbaîn çıkarıp tasfiye-i bâtın kıldığını belirtmektedir.¹⁵² Usûlî, şeyhi İbrahim Gülşenî'nin vefatından sonra memleketine dönmüş ve burada 945/1538'de vefat etmiştir.¹⁵³ Usûlî'nin Divanı bugünkü harflerle yayımlanmıştır.¹⁵⁴

28. Vahdetî (ö.?)

İstanbul'da bir şair olan Vahdetî, yeniçerilerdendir. Kendisinden bahseden tek tezkire *Gülşen-i Şu'arâ'*ya göre Vahdetî, Zariî Hasan Efendiye intisap etmiştir. Ahdî onu; "Zebân-ı Fârisî ve Arabî ulûma ve ilm-i heyet ü nücûma vâkıf ve pesendîde-i ehl-i ma'rifet kimsedür. Tabiat-ı şî'riyyesi revân ve eş'ârı hasb-i hâl-i dil-i nâtüvân vakî' olmuştur..." diye tanıtmaktadır.¹⁵⁵

29. Vâlihî (ö.994/1586)

Edirneli¹⁵⁶ olan ve Kurtzâde diye bilinen Vâlihî, zahiri ilimleri tahsil ettikten sonra Mısır'a giderek Ahmed Hayâlî'ye intisap etmiştir. Şeyhinin yanında tasavvufî eğitimini tamamlayıp hilafet aldıktan sonra memleketi Edirne'ye dönerek Selimiye Camiinde irşadla meşgul olmuştur.¹⁵⁷ Mehmed Şükrî de *Sisilenâme'*sinde Kurtzâde Vâlihî'yi Ahmed Hayâlî'nin halifeleri arasında göstermektedir.¹⁵⁸ Tasavvufa yöneldiğinden bahseden Hasan Çelebi¹⁵⁹ ve Ahdî¹⁶⁰,

150 Âşık Çelebi, *Meşâiru's-Şu'arâ'*, s. 145-146.

151 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 193.

152 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ'*, s. 314.

153 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 166.

154 bk. Usûlî, *Divân*, haz.: Mustafa İsen, Akçağ yay., Ankara 1990.

155 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ'*, s. 594.

156 *Osmanlı Müellifleri'*nde (bk. c. II, s. 476) KurtzâdeValihî'nin Edirneli olduğunu belirttiikten sonra dipnotta "Hasan Çelebi'nin kavline göre Uzunköprü (Cisr-i Ergene)'dendir." yazıyorsa da, Hasan Çelebi'nin Ergene Köprüsü'nden dediği Vâlihî, aynı mahlası taşıyan başka bir şairdir. bk. Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1029.

157 Atâî, *Şakâik Zeyli*, s. 365; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 433/a; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 476; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 601.

158 Mehmed Şükrî, *Silsilenâme*, s. 41.

intisap ettiği tarikatın ismiyle ilgili bilgi vermezler. Âşık Çelebi ise onun Nakşebendî tarikatı mensubu olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹ Kurtzâde Vâlihî, 994/1586'da ölmüştür.¹⁶²

30. Vâlihî (ö.?)

Edirne yakınlarında Ergene Köprüsü¹⁶³ isimli kasabadandır. Hasan Çelebi¹⁶⁴ ve ona dayanan Atâi'ye¹⁶⁵ göre, medrese eğitimini tamamladıktan sonra dânişmend iken mesleğinden feragat edip şeyhin birine intisap etmiş, daha sonra da [Hasan] Zarîfî Efendinin yanında tasavvufî eğitimini tamamlayarak ondan hilafet almıştır.

31. Yahyâ Bey (ö.990/1582)

Yahyâ Bey, Arnavutluk asıllı olup Dukakinzâdeler ailesine mensup bir yeniçeridir.¹⁶⁶ Tasavvufa intisabı ile ilgili bilgileri kendi eseri olan *Gülşen-i Envâr*'da bulmaktayız. Yahyâ Bey, Ahmed Hayâlî'nin halifelerinden Uryânî Mehmed Dede'ye¹⁶⁷ (ö.999/1591) intisap etmiştir. Yahyâ Bey, *Gülşen-i Envâr* isimli mesnevisinde Uryani Mehmed Dede'yi, Allah yolunda gidenlerin yoldaşı, kimse-sizlerin yardımcısı olduğunu söyleyerek övmektedir. Mehmed Dede'nin, zahiren bakıldığında harabe bir ev veya belaya uğramış bir kimse gibi görüldüğünü; ancak, batını mamur bir kimse olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁸ Hatta bir defasında Yahyâ Bey rüyasında beş Arapça beyit okuduğunu görmüş, uyandığında bu beyitleri şeyhine okumak istemiş; ancak beyitler aklına gelmeyince Mehmed Dede tarafından kendisine hatırlatmıştır. Hamse¹⁶⁹ sahibi olan Yahyâ

159 Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1033.

160 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 592.

161 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 270.

162 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 584.

163 Ergene Köprüsü: Edirne'ye bağlı Uzunköprü ilçesinin eski adıdır. bk. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı A'lâm*, c. II, s. 1085.

164 Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1029.

165 Atâi, *Şakâik Zeyli*, 365; Ayrıca bk. Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 433/b.

166 Yahya Bey'in biyografisi için bk. Latîfî, *Tezkire*, s. 578; Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 336; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1077; Beyânî, *Tezkire*, s. 334; Âli, *Künhü'l-ahbâr*, s. 289.

167 Şeyh Mehmed Uryânî Dede Rumeli'nde Tuna sahilinde Yergöğü isimli kasabada doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayalî'ye intisap etmiştir. Memleketine döndükten sonra *Mesnevi* ve *Ma'nevi* dersleriyle meşgul olmuştur. 999/1591 yılında vefat etmiştir. Atâi, *Şakâik Zeyli*, s. 365-368.

168 Yahya Bey, *Gülşen-i Envâr*, AÜİF Ktp., Yazma Eserler Bölümü, no: 36398, vr. 2/a.

169 Hamse: İran ve Türk edebiyatlarında aynı şaire ait beş mesnevîden oluşan mecmuaları genel

Bey'e hamse yazması için de Mehmed Dede icâzet vermiştir.¹⁷⁰ Yahyâ Bey'in 990/1582'de vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹⁷¹ Yahyâ Bey'in mürettep bir divanı bulunmaktadır. Divan, Mehmed Çavuşoğlu tarafından yayına hazırlanmıştır.¹⁷²

32. Yetîm (ö.960/1553 veya 964/1557)

Yetîm mahlasını kullanan şairin asıl adı Ali'dir. Sarayda görevli yeniçerilerden birinin oğludur. Yeniçeri ulûfesine hak kazanmış iken hakkından vazgeçerek ilme yönelmiş ve bu arada Şeyh Cemâl'e¹⁷³ mürid olmuş ve on beş yıl hankâhda mücahedede bulunmuştur.¹⁷⁴ Şeyh Cemal Efendi vefat edip Sütlüce mevkiinde defnedilince Yetim Ali de aynı mahallede kendine bir ev alarak şeyhin ruhâniyyetinden istimdat amacıyla burada inzivaya çekilmiştir.¹⁷⁵ Ali Çelebi daha sonra Seydi Ali Reis'in maiyetinde donanmaya katılmıştır. Gemicilikle ilgili ıstılahları ihtiva eden bir kasidesi¹⁷⁶ ve Barbaros Hayrettin Paşa ile kardeşi Oruç Reis'in gazalarını anlatan iki bin beyitlik *Lüccetü'l-ahbâr* isimli eksik kalmış bir Gazavatnâmesi bulunmaktadır.¹⁷⁷ Yetim Ali, 960/1553¹⁷⁸ veya 964/1557'de¹⁷⁹ vefat etmiştir.

ismidir. Hamse yazan şairlere "hamse şairi" veya "hamse nüvis (hamse yazan)" denilir. Bir divân şairi için hamse yazmak şiirde varılacak rütbelerin en büyüklerinden biri olarak kabul edilmiştir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, c. I, s. 401.

170 Yahya Bey, *age*, vr. 20/b.

171 bk. Mehmed Çavuşoğlu, *Yahya Bey ve Divânından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1983, s. 14-15.

172 Yahyâ Bey, *Divan*, haz.: Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977.

173 Şeyh Cemâl (ö.933/1527): Habîb-i Karamânî'nin (ö.902/1497) halifelerinden Cemâleddin İshak Karamânî'dir. Cemâl Halife olarak da bilinir. Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, c. I, s. 372.

174 Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 234 [Sehi, *Tezkire*]; Âşik Çelebi, *Meşâiru's-şu'arâ*, s. 324; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1071; Beyani, *Tezkire*, s. 332; Ahdî, şairin tasavvufa yöneldiğini belirtmekle birlikte tarikatı hakkında bilgi vermemektedir. bk. Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 610.

175 Kınalızâde, aynı yer; Beyani, aynı yer.

176 Sehi, *Tezkire*, s. 234; Ahdî, *age*, s. 610.

177 Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1075; Beyani, *Tezkire*, s. 334; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 285; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ keşfi'z-zunûn*, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1971, c. II, s.401; Ayrıca bk. Agah Sırrı Levend, *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1956, s. 74

178 Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, s. 604; Bağdatlı İsmail Paşa, *age*, s. 401.

179 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 286.

33. Za' fî-i Gülşenî (ö. 962/1555 sonrası)

Asıl adı Muhammed'dir. Kanuni devri şairlerindedir. Doğum yeri ve doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Ahdî onun hakkında derviş yaradılışlı Za' fî'nin dânişmendlikten ayrılarak tasavvuf yoluna yöneldiğini belirtir; ancak hangi tarıkata intisap ettiğine dair bilgi vermez.¹⁸⁰ Esrar Dede ise Za' fî'nin İbrahim Gülşenî'nin halifelerinden olduğunu sonradan Mevleviyyeye intisap ettiğini kaydetmektedir.¹⁸¹ Müstakimzâde ise onun Gülşenî şeyhi olduğunu yazmakla yetinmiştir.¹⁸²

Ali Emirî, ise Za' fî'yi İbrahim Gülşenî'nin oğlu olarak göstermektedir. Babası henüz Tebrizde iken burada doğmuş olabileceğini ve babasının müridi Dede Ömer Rûşenî'den feyiz aldığını ileri sürmektedir.¹⁸³ Ali Emirî, Za' fî'yi, muhtemelen Dede Ömer'in vefat ettiği (892/1486) sıralarda delikanlılık dönemlerinde olan İbrahim Gülşenî'nin büyük oğlu Derviş Muhammed¹⁸⁴ ile karıştırmış olmalıdır. Ali Emirî¹⁸⁵ ve onu kaynak gösteren Beysanoğlu¹⁸⁶ şairin 951/1544 yılında vefat ettiğini söylemektedirler. Oysaki Za' fî bu tarihten sonra vefat ettiğine dair karineler vardır. Zira Agehî'nin (ö. 985/1577) Piyâle Paşa'nın Akdeniz seferinden dönüşünü müteakip 962-65/1555-58 yılları arasında yazdığı sanılan bir kasideye Za' fî'nin bir tahmis yazdığı dikkate alındığında vefatının 962/1555 sonrasında olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ Şairin nerede vefat ettiği belli değildir. Za' fî'nin Divanı bulunmaktadır.¹⁸⁸

Araştırmamız esnasında bazı şairlerin önceleri Halvetiyye tarikatının bir mensubu olmakla birlikte sonradan başka tarikatlara geçtiklerini tespit ettik.

180 Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, s. 469.

181 İlhan Genç, *Esrar Dede: Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye: İnceleme Metin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 314; Ancak, Şeyh Gâlib'in Esrar Dede'nin tezkiresine yazdığı haşiyede, Za' fî'nin İbrahim Gülşenî'nin halifelerinden olduğu, Mevlevîliğinin ise sadece muhabbetten ibaret olduğuna dikkat çekilmiştir. Şeyh Gâlib, Esrar Dede hakkında; "*Dervîş Esrâr merhûm ya gaflete binâen yahut bir gayr-ı ma'nâdan nâşî tahrîr eylemiş ola.*" diyerek onu mazur gördüğünü ifade etmiştir. bk. İlhan Genç, *age*, Ankara 2000, s. LI.

182 Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 298/b.

183 Ali Emirî, *Esâmî*, vr. 30/b.

184 bk. Muhyî, *Menâkıb*, s. 169.

185 Ali Emirî, aynı yer.

186 Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, Şehir Matb., İstanbul 1957, s. 90.

187 bk. Andreas Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehî Kasidesi ve Tahmisleri", *Türkiyat Mecmuası*, 1951, IX, s. 129.

188 bk. Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum, no: 254. Za' fî Divanı üzerine Abdurrahman Adak tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora tezi hazırlanmaktadır.

Şairlerin tarikat durumlarını değerlendirirken de bu değişimlerle ilgili bilgileri aktardık. Ancak önceleri Halvetiyyenin Gülşeniyye koluna mensup olup da sonradan Mevlevîliğe geçen şairleri ayrıca değerlendirme gereği duyduk. Çünkü Halvetiyye'nin Rûşeniyye ve Rûşeniyye'den neş'et etmiş olan Gülşeniyye şubesi, Mevlevîlik ile kuvvetli bir ilişki içinde olmuştur. Gülşenîlik ile Mevlevîlik arasında başından beri irşad sistemine, terminolojiye, ayin ve erkana, teşrifata ve kıyafete ilişkin pek çok ortak yön bulunmaktadır. İbrahim Gülşenî'nin müşidi Dede Ömer Rûşenî'nin de Mevlânâ ve *Mesnevî'*ye olan ilgisi bilinmektedir. Bununla birlikte Gülşenî'nin hayatında da Mevlânâ ve eserin yoğun izlerini görmekteyiz.¹⁸⁹ İbrahim Gülşenî, Mevlânâ'nın *Mesnevî'* sine nazire olarak 40.000 beyitlik *Ma'nevî* isimini verdiği Farsça eserini yazmıştır. Gülşenî Tekkelerinde Mevlânâ'nın *Mesnevî'* si ve İbrahim Gülşenî'nin *Ma'nevî'* si birlikte okunmuştur. Mevlevîlikteki bazı kavramlar, Gülşenîlerce de kullanılmıştır.¹⁹⁰

Tarikatlar arasındaki bu yakın ilişkinin bir sonucu olarak Gülşeniyye mensubu bazı şairlerin sonradan da Mevlevîliğe geçtikleri müşahede edilmektedir. On altıncı yüzyıl şairlerinden Mevlevî olarak bilinen Yûsuf Sîneçâk (ö.953/1546) ve Bekâî (1000/1592) önceleri Gülşenî iken, sonradan Mevlevî olmuşlardır. Esrar Dede, Za'fî'nin de sonradan Mevlevîliğe intisap ettiğini yazmış; ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu durum Şeyh Gâlip tarafından tashih edilmiştir.

Sonradan Mevlevîliğe intisap eden şairlerden Yûsuf-ı Sîneçâk, Yenice Vardarlı olup Hayretî'nin (941/1535) kardeşidir. Yûsuf-ı Sîneçâk, önce Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'ye mürid olmuş; daha sonradan Mevlevîliğe yönelmiştir.¹⁹¹ Bütün Gülşenî mensuplarına ağır sözler söyleyen Âşık Çelebi, bir şii-rine binaen: "hurufîlükden dahi dem ururdı" diyerek Sîneçâk'a da tepkisini ifade eder.¹⁹²

Gülşenîlikten Mevlevîliğe geçen şairlerden bir de Bekâî'dir. Kefeli bir hatibin oğlu olan Bekâî'ni asıl adı Abdükbâkî'dir Bekâî mahlasını bu yüzden edinmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek Gülşenî dergahına intisap etmiştir.¹⁹³ Hasan Çelebi, babasının Şam'da kadılığı esnasında Bekâî ile sohbetleri olduğunu ifade ederek Bekâî'nin Şam'da Vezir Mustafa Paşa

189 bk. M. Baha Tanman, "Gülşenîlik" *İstanbul Ansiklopedisi: Düünden Bugüne*, Tarih Vakfı-Yurt Yay. İstanbul 1994, c. III, s.443, ss. 442-444.

190 Bu konuda bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1983, s. 325-326.

191 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 345; Kınalızâde, *Tezkire*, c. II, s. 1073; Beyânî, *Tezkire*, s. 339; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 209; İlhan Genç, *Esrar Dede: Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, s. 524.

192 Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şu'arâ*, s. 346.

193 Kınalızâde, *Tezkire*, c. I, s. 217; Ayrıca bk. Beyânî, *Tezkire*, s. 46.

Mevlevîhanesinde mesnevîhânlık yaptığını belirtmektedir.¹⁹⁴ Mevlevî tezkirelerinde de Bekâî'nin Mevlevî olmadan önce Gülşeniyyeye intisap ettiği yazmaktadır.¹⁹⁵

Araştırmamız esnasında gerek biyografik eserlere gerekse kendi ifadelerine dayanarak Halvetî olduğunu tespit ettiğimiz şairler yukarıdakilerden ibarettir. Bununla birlikte Halvetî şairler, yukarıda saydıklarımızdan ibaret değildir. Eserlerinden hareketle Halvetiyye mensubu olduğu tahmin edilen kimi şairler de bulunmaktadır.¹⁹⁶ Detaylı biyografik araştırmaların bu konuda önemli veriler sağlayacağı muhakkaktır.

Sonuç

Toplumun her kesimindeki insana ulaşmayı başaran bir tarikat olarak Halvetîlik, özellikle On altıncı yüzyılda Türk tasavvuf tarihinde önemli izler bırakmıştır. Halvetiyye tarikatı kendine has tasavvufî bilgi sistemi çerçevesinde, tekke kaynaklı pek çok mutasavvîf şair yetiştirdiği gibi, tasavvufî hayata ilgi duyan kimi divan şairlerinin de ilgi odağı olmuştur. Halvetiyyeye intisap eden divan şairlerinin bazılarının samimi bir mutasavvîf olarak hayatlarını sürdürdükleri, bazılarının da bu hayat tarzından sonradan vazgeçtikler görülmektedir. Kimi şairler de sonradan tarikat değiştirme cihetine gitmişlerdir.

Araştırmamızda da görüleceği gibi on altıncı yüzyıl divan şairlerinden pek çoğunun Halvetiyyeye intisap ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu yüzyılda Halvetiyye tarikatı, merkezî idare ile ilişkilerinin iyi olması sebebiyle, askerî, idârî, ilmî erkân arasında olduğu gibi entelektüel muhitin bir parçası olan şairler üzerinde de etkili olabilmıştır. İncelememize konu olan Halvetî şairlerin sayısı 33'tür. Bu asırdaki Halvetiyye mensubu divan şairlerinin çoğunun özellikle, Rûşeniyye kolunun bir şubesi olan ve merkez dergahı Kahire'de bulunan Gülşeniyye kolu ile İstanbul merkezli Cemâliyye ve bu kola bağlı Sünbülüyye şubesine yöneldikleri görülmektedir. Bahse konu 33 şairden 21'si Gülşeniyye, 9'u Cemâliyye, 1'i Karamâniyye¹⁹⁷ kollarına müntesiptir. Şairlerden 2'sinin ise

194 Kınalızâde, aynı yer; ayrıca bk. İpekten, *age*, s. 233.

195 bk. İlhan Genç, *Esrar Dede: Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, s. 57; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb, Âlem Matbaası*, İstanbul 1309, s. 17.

196 Meselâ, Rumelili Za'îfi bu şairlerden biridir. Za'îfi üzerine çalışması bulunan Kamil Akarsu, şairin divânındaki bazı ipuçlarından hareketle Halvetiyye'nin Sünbülüyye kolunun bir müridi veya muhibbi olduğunun anlaşılmasında olduğunu belirtmektedir. bk. Kamil Akarsu, *Rumelili Za'îfi Hayatı, San'atı, Eserleri ve Divânından Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, s. 18.

197 Makalemimizin baş kısmında da belirttiğimiz gibi genel olarak Halvetiyye'nin Rûşeniyye,

Halvetî olmakla birlikte hangi kola müntesip olduğu tespit edilememiştir. Söz konusu şairlerin dışında önceleri Gülşeniyyeye intisap etmiş iken daha sonradan Mevlevîliğe geçen şairler de bulunmaktadır.

İncelememizden de anlaşılacağı gibi, şairlerin Cemâliyye ve Gülşeniyye kollarına yöneldikleri görülmektedir. Kahire'deki Gülşenî dergahının Anadolu, özellikle de Rumeli'de ününün çok yayıldığını belirtmek gerekir. Adı geçen dergah, yerli halkın iltifatı bir yana, İstanbul'dan Kahire'ye gönderilen devlet görevlilerinin ilgi odağı ve hacca Mısır üzerinden gidenlerin de uğrak yeri olmuştur. Cemaliyye şubesi ise, Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki en büyük kolu olarak bilinmektedir. İstanbul'da Cemâliyye ve onun Sünbülüyye şubesi-nin dergahı olan Kocamustafapaşa âsitânesi Halvetiyyenin merkez dergahı olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁸ Burası II. Bayezit döneminden itibaren padişahların şeyhülislâmların ulemânın ve pek çok devlet erkanının ilişki içerisinde bulunduğu bir dergah olagelmiştir.

Araştırmamızda ortaya çıkan bir sonuç da Ahmediyye ve Şemsiyye ve bunların tâlî kollarına müntesip herhangi bir şaire rastlanmamış olmasıdır. Şemsiyye kolu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul dışında Sivas'ta ortaya çıkmış, İstanbul'da örgütlenmesi on yedinci yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple on altıncı yüzyılda Şemsiyye koluna müntesip şairlerin bulunmaması tabiidir. Ahmediyye kolu da İstanbul dışında Manisa'da kurulmuş olmakla birlikte, yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'da İbrahim Ümmî Sinan (ö.976/1568), Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî (ö.1001/1592) gibi güçlü kişilerce temsil edilmiştir. Buna rağmen söz konusu yüzyıl içerisinde Ahmediyye kollarından birisine müntesip bir divan şairinin tespit edilememiş olması merak konusudur.

Hulasa, şairlerin manevî dünyalarının şekillenmesinde tasavvufî öğretinin motivasyon aracı olarak önemli bir rol ifa ettiğini görüyoruz. Halvetiyye mensubu şairlerin ortaya koyduğu edebî ürünler de, üretildikleri sosyal ve kültürel şartların izlerini taşımaktadır. Usûlî'nin hemen hemen bütün şiirleri, Nev'î'nin *Hasb-i Hâl'i*, Fazlî'nin *Gül ü Bülbül'ü*, Behiştî ve Yahyâ Bey'in tasavvufî içerikli

Cemâliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye olmak üzere dört ana kolu olduğu kabul edilmektedir. Halvetiyye tarikatında mutasavvıf ve bilgin kişiliği ile önemli bir yere sahip olan Habîb-i Karamânî, bu dört ana kolun dışında kalmış olup silsilesi bir müddet sonra inkitaya uğramıştır. Reşat Öngören, Halvetiyye şubelerini anlatılırken Habîb-i Karamânî'den devam eden silsileyi Karamânîyye kolu olarak tarikatın ana kollarından biri olarak değerlendirilmiştir. bk. Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf...*, s. 32.

198 Kocamustafapaşa dergahının tarihçesi için bk. Nazif Velikahyaoglu, *Sünbülüyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, Çağrı Yay., İstanbul 2000.

mesnevileri vb. Halvetî şairlerin tarikat mensubiyetlerinin bir sonucu olarak meydana getirdikleri tasavvufî içerikli eserlere örnek olarak gösterilebilir. Makalemizde sınırlı bir ölçüde Halvetiyye tarikatı açısından şairlerin tarikat ilişkilerini irdelemeye çalıştık. Bununla birlikte, on altıncı yüzyılda yaşayıp da Halvetiyye tarikatına intisap eden şairler yukarıda ismi geçenlerle elbette sınırlı değildir. Şuara tezkireleri ve diğer biyografik kaynaklarda tasavvufî yönü hakkında bir bilgi bulunmayan; ancak Halvetiyye mensubu başka şairlerin de bulunması muhtemeldir.

Özet

Halvetiyye kırkı aşan şubesiyle, başta Anadolu olmak üzere Hindistan'dan Balkanlara, Yemen'den Fas'a kadar geniş bir coğrafyada faaliyette bulunan Türk kökenli bir tarikattır. Halvetiyye müntesipleri arasında hayli mutasavvıf şair yetişmiştir. Diğer taraftan özellikle XVI. Asırda pek çok dîvân şairinin Halvetiyye şubelerinden birine intisap ettiği görülmektedir. Bu makalede, XVI. Yüzyıl dîvân şairleri tarikata intisapları açısından ele alınmaktadır. Bu bağlamda Halvetiyye tarikatı ile ilişkisi olan 33 dîvân şairi tespit edilmiş ve bu şahıslar hakkında biyografik bilgiler verilmiştir.

Anahtar kavramlar: Tasavvuf, Halvetiyye, Divan şairleri, XVI. Yüzyıl.